

Úvodem

V úvodu bilančního sborníku *Socrealističeskij kanon* (Sankt Petěrburg 2000) upozornili jeho pořadatelé Hans Günther a Jevgenij Dobrenko na skutečnost, že v devadesátých letech 20. století prošlo zkoumání sovětské kultury výraznou proměnou. Přehodnoceny byly doposud dominující metodologické přístupy a zpřesněn byl i samotný předmět analýzy. Jako překonané oba slavisté hodnotili nejen starší sovětské práce pojednávající o socialistickém realismu, ale také ideologicky polemické přístupy poválečné západní sovětologie. Jevgenij Dobrenko, autor mimořádně podnětné knihy o proměnách sovětského čtenářství, k tomu na jiném místě dodává, že odborný zájem západní literárněvědné rusistiky se dlouhou dobu soustředil převážně k osobnostem, jež stály mimo či na samém okraji sovětské kultury a že tak častěji vznikaly dějiny nesovětské literatury. Fenomén socialistického realismu podle něj doposud nebyl dostatečně analyzován.

Naznačenou proměnu paradigmatu názorně dokládají četné příspěvky zařazené právě do sborníku *Socrealistický kánon*. Vedle několika podnětných studií obou editorů zde čtenáři naleznou například i kapitulu z dnes již klasické knihy Kateriny Clarkové *Soviet Novel: History as Ritual* (1981) či referáty Borise Groyse, Thomase Lahusena, Leonida Hellera a mnohých dalších. Tyto texty se vyznačují neideologickým přístupem, snahou vnímat sovětské písemnictví v širších souvislostech moderního umění a úsilím charakterizovat tehdejší systém literární komunikace. Literaturu socialistického realismu se tito badatelé a badatelky snažili nahlížet v souvislosti se specifickými funkcemi, které měla plnit. Podobné tendence bylo lze v devadesátých letech sledovat například v polské literární vědě, kde v nedávné době vznikl rozsáhlý encyklopedický projekt usilující o systematizující výklad literárního dění počátku padesátých let (*Słownik realizmu socjalistycznego*, 2004) a souběžně s ním vychází celá řada monografií analyzujících různé aspekty polské varianty socialistického realismu. Není ostatně náhoda, že právě v Polsku začal již v roce 2002 vycházet mezinárodní časopis *Blok*, který je tematicky zaměřen na zkoumání stalinské kultury.

Také v rámci slovenské a české literární vědy vznikly v devadesátých letech práce, jež podstatným způsobem přispěly k poznání literatury a literárního života v totalitním období slovenských a českých dějin. Za všechny připomeňme knihu René Bílika *Industrializovaná literatúra* (1994) či stu-

die Jeleny Paštěkové, Jana Peška, Vladimíra Petříka, Štefana Druga a dalších, kteří se sešli na stránkách sborníků *Umenie v službách totality 1948-1956* (2001) či *Poetika a politika* (2004); na české straně jmenujme na prvním místě soubor sémiotických esejí Vladimíra Macury *Šťastný věk* (1992), průkopnickou antologii Antonína Brouska *Podivuhodní kouzelníci* (1987), monografii Alexeje Kusáka *Kultura a politika v Československu 1945-1956* (1996) či systematické zmapování kulturní politiky a literárního života padesátých let v knihách Jiřího Knapíka a Michala Bauera. Souhrnný výklad literárního procesu padesátých let přináší loni vydaný druhý svazek *Dějín české literatury 1945-1989*, které vznikly v Ústavu pro českou literaturu AV ČR pod redakcí Pavla Janouška.

Konference Literatura socialistického realismu: východiska, struktury a kontexty totalitního umění, již uspořádal Ústav pro českou literaturu AV ČR ve spolupráci s Ústavom slovenskej literatúry SAV a Slovenským inštitútom v Praze ve dnech 11. a 12. října 2006, měla reflektovat naznačenou proměnu uvažování o literatuře totalitních období a nabídnout prostor pro nové analýzy tehdejší literární produkce. Sborník, jenž nyní vydáváme v elektronické podobě, s odstupem zpřístupňuje část přednesených příspěvků a vydává tak počet z diskusně pojatého jednání.

Petr Šámal